

साहित्यकार काशीनाथ तमोटको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागमा स्नातकोत्तर तह
द्वितीय वर्षको आठौँ पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

सीतालक्ष्मी चौहान

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर

२०६६

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपाली विषयको आठौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

.....

१. विभागीय प्रमुख

प्रा.राजेन्द्र सुवेदी

.....

२. बाह्य परिक्षक

सह.प्रा.शान्ता शाक्य

.....

३. शोध निर्देशक

सह.प्रा.डा.जीवेन्द्रदेव गिरी

मिति: २०६६/११/१९

मन्तव्य

प्रस्तुत 'काशीनाथ तमोटको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व' शीर्षकको शोधपत्र नेपाली स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षकी छात्रा सीतालक्ष्मी चौहानले मेरा निर्देशनमा तयार गर्नु भएको हो । मिहिनेतपूर्वक तयार गरिएको यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६६/११/१३.....

शोध निर्देशक.....

डा. जीवेन्द्रदेव गिरी

सहप्राध्यापक

त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत 'साहित्यकार काशीनाथ तमोटको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन' शीर्षकको शोधकार्य नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तहको दोस्रो वर्षको आठौं पत्रको प्रयोजनको लागि तयार पारिएको हो ।

यो शोध पत्र तयार पार्दासम्म विभिन्न व्यक्तिहरूबाट महत्त्वपूर्ण निर्देशन सहयोग र सल्लाह प्राप्त भएको छ । सर्वप्रथम शोधकार्यको प्रारम्भदेखि शोधपत्रलाई यस अवस्थामा ल्याई पुऱ्याउदासम्म उत्पन्न भएका विविध कठिनाईका परिस्थितिमा पनि आफ्नो व्यस्त एवं अमूल्य समय दिई विभिन्न सल्लाह, सुझाव र प्रेरणा दिएर निर्देशन गर्नुहुने श्रद्धेय गुरु तथा शोधनिर्देशक डा. जीवेन्द्रदेव गिरीको सहयोग प्रति म कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । यस्तै गरी प्रस्तुत शोधपत्र तयारीका सन्दर्भमा आफूसँग भएका सामग्री रुचिपूर्वक उपलब्ध गराइदिनु हुने श्रद्धेय शोधनायक श्री काशीनाथ तमोट तथा उहाँको पारिवारिक सदस्यहरूमा दाजु रत्न बहादुर तमोट, बहिनी शुभलक्ष्मी र मायाप्रति पनि आभार प्रकट गर्न चाहन्छु ।

उच्च शिक्षा हासिल गरी आत्मनिर्भर बन्न सधैं प्रेरणा र हौसला दिनुहुने पूज्य पिता पदमबहादुर चौहान र आमा लक्ष्मीमाया चौहानप्रति सधैं ऋणी रहने छु । त्यसै गरी सधैं आवश्यक सुझाव र सल्लाह दिनुहुने पति शिवहरि खड्काप्रति कृतज्ञ छु । साथै शोधपत्र तयारीका क्रममा विविध पक्षमा सहयोग गर्ने भाइहरू देवेन्द्र, नरेन्द्र र बहिनी शान्तालाई पनि हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

यसैगरी प्रत्यक्ष एवम् अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्नु हुने अन्य महानुभावहरूप्रति पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु । त्यस्तै आवश्यक पुस्तक तथा पत्रपत्रिकाका साथै अध्ययन सुविधा मिलाई दिने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालयका कर्मचारीहरू तथा आदरणीय दाइ लालबहादुर चौहान प्रति आभार प्रकट गर्दछु । अन्त्यमा यो शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली शिक्षण विभागमा पेस गर्दछु ।

शोधार्थी

सीतालक्ष्मी चौहान

विषय-सूची

शीर्षक	पृष्ठ संख्या
पहिलो अध्याय : शोध परिचय	१-३
१. शोध परिचय	१
१.१ शोध शीर्षक	१
१.२ शोधकर्ता	१
१.३ शोधपत्रको प्रयोजन	१
१.४ समस्या कथन	१
१.५ शोधकार्यको उद्देश्य	१
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७ शोधकार्यको औचित्य	२
१.८ शोधकार्यको सीमाङ्कन	३
१.९ शोधविधि	३
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा	३
दोस्रो अध्याय : साहित्यकार काशीनाथ तमोटको जीवनी	४-११
२.१ जन्म र जन्मस्थान	४
२.२ बाल्यकाल	४
२.३ शिक्षा दीक्षा	५
२.४ दाम्पत्य जीवन र पारिवारिक स्थिति	६
२.४.१ विवाह र सन्तान	६
२.४.२ आर्थिक अवस्था	६
२.४.३ बसोबास र आजीविका	७
२.५ भ्रमण	८

२.६ रुचि तथा स्वभाव	९
२.७ सम्मान तथा पुरस्कार	१०
२.८ लेखन	१०
२.८.१ लेखनका लागि प्रेरणा र प्रभाव	१०
२.८.२ लेखन	११
तेस्रो अध्याय : साहित्यकार काशीनाथ तमोटको व्यक्तित्व	१२-१९
३.१ निजी व्यक्तित्व	१२
३.२ साहित्यकार व्यक्तित्व	१३
३.२.१ कवि व्यक्तित्व	१३
३.२.२ कथाकार व्यक्तित्व	१४
३.२.३ अनुसन्धाता व्यक्तित्व	१५
३.२.४ भाषाविद् तथा कोशकार व्यक्तित्व	१६
३.२.५ अनुवादक व्यक्तित्व	१६
३.३ साहित्येतर व्यक्तित्व	१७
३.३.१ सामाजिक व्यक्तित्व	१७
३.३.२ जागिरे व्यक्तित्व	१७
३.३.३ शिक्षक व्यक्तित्व	१७
३.३.४ सङ्गठक व्यक्तित्व	१८
३.४ जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वका बीच अन्तः सम्बन्ध	१९
चौथो अध्याय : काशीनाथ तमोटको साहित्ययात्रा	२०-३१
४.१ काशीनाथ तमोटको साहित्ययात्राको चरण विभाजन	२८
४.१.१ प्रथम चरण	२८
४.१.२ द्वितीय चरण	२९
४.१.३ तृतीय चरण	३०
४.२ निष्कर्ष	३१

पाँचौ अध्याय :साहित्यकार काशीनाथ तमोटका कृतिहरूको अध्ययन ३२-८३

५.१ कविताको अध्ययन	३२
५.१.१ त्यति भए पुग्छ	३२
५.१.२ वैशाख एक गते दार्चुलामा	३४
५.१.३ लिङ्चे जस्तो छाङ्गरू	३६
५.२ कथाको अध्ययन	३८
५.२.१ सिलगढी	३८
५.२.२ तिनीहरू जेलमा छन्	३९
५.२.३ तिमीले धोका दिनेछ्यौ	४१
५.३ प्रबन्धको अध्ययन	४३
५.३.१ खिकामाछा टक्सारको स्मरणीय परिचय	४३
५.३.२ नुवाकोट दरबारको महत्त्वमाथि प्रकाश	४४
५.३.३ लुम्बिनी विकास योजना र प्रो. टाँगे	४५
५.३.४ एस. ओ. एस. बालग्रामका संस्थापक	४६
५.३.५ नेपालमा बालकल्याणबारे संस्थागत प्रयासहरू	४६
५.३.६ माटाका भ्याल र टुँडाल	४७
५.३.७ श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहको नुवाकोट गाउँब्यासीको दरबार केही ऐतिहासिक प्रसङ्ग	४८
५.३.८ भू-तथा जल संरक्षणको नमुना सानो ठिमीको बाल गाउँ	४९
५.३.९ लिच्छविकालमा नेपालको साहित्य	४९
५.३.१० 'गोरखापत्र' को अभिलेखीय महत्त्व	५०
५.३.११ बुद्धधर्म र शाक्यहरूको सन्दर्भमा	५१
५.३.१२ बालपुस्तकालय सञ्चालन: एक अनुभव	५२
५.३.१३ नेवार समुदायको धर्म र संस्कार	५३
५.३.१४ इतिहास प्रकाशमा सन्धिपत्र-सङ्ग्रह: छोटो परिचय	५४
५.३.१५ जनजातिको परिभाषा र नेवार समुदाय	५५

५.४ समालोचनाको अध्ययन	५६
५.४.१ भोजपुरका दुई अज्ञात दाजुभाइ	५६
५.४.२ भाउपन्थी र अप्रकाशित 'आत्मस्वीकृति'	५७
५.४.३ कथा अञ्चल : महाकाली	५८
५.४.४ कथा अञ्चल : सेती	५९
५.४.५ कथा अञ्चल : भेरी	६०
५.४.६ कथा अञ्चल : कर्णाली	६१
५.४.७ कथा अञ्चल : धौलागिरि	६२
५.४.८ अन्वेषणात्मक कृति	६३
५.४.९ भानुभक्तका बाबु र काकाले सारेका दुई हस्तलिखित पुस्तकहरू	६४
५.४.१० भानुभक्तले सारेको लघुसिद्धान्त कौमुदीको पुष्पिका	६५
५.४.११ मोतीरामको मूल 'पिकदूत'	६६
५.४.१२ लक्ष्मीनाथ आचार्य र उनको एउटा कविता	६७
५.४.१३ मोतीरामको 'बुद्धि प्रशंसा'	६७
५.४.१४ भानुभक्तको वाल्यवातावरण: केही बीजारोपण	६८
५.४.१५ साहित्य-शिरोमणि 'हृदय जीवनी र कार्यकृति'	६९
५.४.१६ देवराज शर्मा र मोतीमण्डलीको एक समस्यापूर्ति	७१
५.४.१७ नारायण गोपालको नेवारी गीत गायन	७१
५.४.१८ माध्यामिक कवि सिद्धिदास अमात्यको योगदान	७२
५.४.१९ राष्ट्रिय प्रतिभा: निष्ठानन्द वज्राचार्य	७३
५.४.२० राष्ट्रिय प्रतिभा: जगतसुन्दर मल्ल	७४
५.४.२१ राष्ट्रिय प्रतिभा: सन्तवीर लामा	७५
५.४.२२ राष्ट्रिय प्रतिभा: जीतबहादुर सिंजाली मगर	७६
५.५ लोकवार्ता सम्बन्धी लेखको अध्ययन	७६
५.५.१ डडेलधुराको एउटा पुरानो भैलो गीत	७६
५.५.२ फेर्कल्ली र देउडा: एक संस्मरण	७७
५.५.३ नेपाली संस्कृतिमा डबलीको स्थान	७८

५.५.४ तन्त्राख्यान नेपालको पञ्चतन्त्र: छोटो परिचय	७८
५.५.५ छत्तीस गीत सहितको एउटा पौभा	७९
५.५.६ स्वस्थानी व्रतकथा: एक सिंहावलोकन	८०
५.६ भाषिक लेखको अध्ययन	८०
५.६.१ डोट्याली भाषीहरूका माझ बसेर	८०
५.६.२ डोट्याली शब्द सङ्गाल्दै जाँदा	८१
५.६.३ निरुक्तको दृष्टिले न्यातपोल	८२
५.६.४ शिक्षामा राष्ट्रिय भाषाको स्थान	८२
५.६.५ नेपालमा प्रचलित लिपिको परिचय	८२
५.६.६ डोट्याली शब्दको वैशिष्ट्य	८३
५.७ अन्य कृतिको चर्चा	८३
छैटौँ अध्याय : उपसंहार	८४-८९
६.१ सारांश	८४
६.२ निष्कर्ष	८८
६.३ सम्भाव्य अध्ययनका निम्ति सुझाव	८९
सन्दर्भ कृतिसूची	